

MAŁGORZATA REINHARD-CHLANDA

<https://orcid.org/0009-0007-6334-1231>

(Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie)

ZBIÓR PIERWSZYCH JAPONIKÓW W KRAKOWIE. WOKÓŁ NIEZNANEJ WYSTAWY W MUZEUM TECHNICZNO-PRZEMYSŁOWYM 1872

Abstrakt

Artykuł przedstawia początki zainteresowania sztuką japońską w Krakowie na tle nasilającego się zjawiska japonizmu w Europie w 2. połowie XIX wieku. Pionierską rolę w tym zakresie odegrało Muzeum Techniczno-Przemysłowe, które od założenia w 1868 roku, systematycznie powiększało kolekcję swoich japoników. W 1872 roku muzeum zorganizowało pierwszą wystawę chińsko-japońską ze zbiorów prywatnych. Wystawie towarzyszył cykl wykładów profesora Władysława Łuszczkiewicza, przybliżających specyfikę sztuki obu krajów. Kolekcja Muzeum Techniczno-Przemysłowego, stanowiąca podwalinę krakowskiego japonizmu, która o 30 lat poprzedziła cenne zbiory Feliksa Mangghi Jasieńskiego, po likwidacji macierzystego muzeum w 1950 roku, trafiła do Muzeum Narodowego.

Słowa kluczowe: Muzeum Techniczno-Przemysłowe, Adrian Baraniecki, japonika, Władysław Łuszczkiewicz, wystawy światowe 1867, 1873, 1878, Muzeum Narodowe w Krakowie

Upoczątków przemian związanych z reformami epoki Meiji¹ zainteresowanie Japonią w Europie nie ominęło również Krakowa. W 1872 roku odbyła się tu pierwsza wystawa chińsko-japońska. Jej organizatorem było Muzeum Techniczno-Przemysłowe utworzone cztery lata wcześniej, w 1868 roku, przez pełnego pasji społecznika i kolekcjonera, lekarza dra Adriana Baranieckiego (1828–1891)² (il. 1). Pod wpływem pobytu na emigracji po upadku powstania styczniowego, najpierw w Paryżu, a od 1864 roku w Londynie, stał się on zaangażowanym propagatorem ruchu odrodzenia rzemiosła artystycznego w integracji z przemysłem, krzewienia oświaty artystycznej oraz rozbudzania poczucia estetycznego wśród społeczeństwa. Za wzór posłużyło mu świeżo utworzone South Kensington Museum w Londynie

¹ Japonia po 218 latach samoizolacji, od edyktu szoguna z 1635 roku o zamknięciu kraju do uzyskania pełni władzy przez cesarza Mutsuhito w 1868 roku, weszła w okres epoki Meiji, podczas którego nastąpiła restauracja ustroju władzy, gruntowna modernizacja kraju oraz otwarcie na wpływy Zachodu.

² Piotr Hapanowicz, *Adrian Baraniecki – prekursor polskiego muzealnictwa przemysłowego*, „Muzealnictwo”, T. 57: 2016, s. 16–25.

1. Portret dra Adriana Baranieckiego (1828–1891). Drzeworyt Jana Styfięgo według rys. Ksawerego Pillatiego, około 1872, „Tygodnik Powszechny”, R. 40: 1880, s. 625

oraz poglądy głoszone przez reformatorów ruchu Johna Ruskina, Henry'ego Cole'a i Gottfrieda Sempera. Koncepcja założenia muzeum przemysłowego na ziemiach polskich po klęsce powstania styczniowego była swoistym przejawem patriotyzmu i pozytywistycznej postawy „pracy u podstaw”. W zamysle inicjatora dawała nadzieję na rozwój rodzimej wytwórczości oraz rozbudzanie świadomości kulturowej wśród rodaków. W kontekście tak ambitnego zadania lokalizacja muzeum w Krakowie nie była dla fundatora wyborem przypadkowym.

Po wieloletnim zastoju polityczno-społecznym Kraków, do niedawna prowincjonalne galicyjskie miasto pod zaborem austriackim, w wyniku uzyskania autonomii w 1867 roku znalazł się w fazie przyspieszonego rozwoju pod względem administracyjnym, urbanistycznym i kulturalnym. Dawna stolica Polski cieszyła się ponadto niekwestionowanym autorytetem jako duchowa stolica narodu, gdzie powstawały znaczące instytucje służące rozwojowi nauki i kultury. Na tak sprzyjający grunt trafił z Londynu zbiór doktora Baranieckiego ofiarowany w 1868 roku gminie miasta Kraków z przeznaczeniem na Muzeum Techniczno-Przemysłowe. Na kolekcję liczącą początkowo 5000 obiektów składały się zarówno surowce, okazy przyrodnicze, jak i wyroby rzemieślnicze czy przemysłowe pochodzące z rozmaitych regionów geograficznych świata i różnych epok, które miały obrazować złożoność świata natury oraz procesy wytwórcze wraz z ich finalnymi efektami. Muzeum, stale wzbogacane darami i zakupami, pełniło również funkcję ważnej placówki edukacyjno-naukowej organizującej kursy, wystawy, wykłady i publikacje³. Ten nowoczesny typ muzeum wpisywał się w wielką rodzinę muzeów o pokrewnym profilu, których w 2. połowie XIX wieku przybywało w całej Europie – od Londynu (1852) przez Paryż (1864) po Wiedeń (1867). Ustanowienie Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie poprzedziło o kilka lat otwarcie Muzeum Czarotryskich oraz powołanie Muzeum Narodowego. Stało się więc ono pierwszą instytucją muzealną, która odpowiadała na zapotrzebowanie społeczne w dobie coraz większej ciekawości świata, rosnącego szacunku dla dziedzictwa przeszłości, a także podziwu dla współczesnych osiągnięć przemysłowych. Zbiory pogrupowane w dwa działy – przemysłowy i etnograficzny – były systematycznie powiększane głównie dzięki ofiarności darczyńców, którzy

poczytywali sobie za obywatelski obowiązek przekazywanie cennych pamiątek, zdobywcy z wypraw podróżniczych, zsyłek, pobytych na emigracji czy produktów z własnych firm. W 1880 roku kolekcja muzealna liczyła już trzydzieści tysięcy obiektów⁴. Na siedzibę muzeum miasto przeznaczyło kilka wynajętych pomieszczeń w klasztorze Franciszkanów, gdzie nad organizacją całości czuwał dyrektor dr Baraniecki (il. 2).

Pośród tysięcy eksponatów etnograficznych i codziennego użytku, pochodzących z różnych stron świata, od początku znalazły tu swoje miejsce przedmioty z Japonii. Księgi inwentarzowe odnotowują coroczny przyrost różnych obiektów przekazanych lub zakupionych na wystawach światowych⁵.

Początek funkcjonowania muzeum zbiegł się bowiem ze zjawiskiem intensywnego odkrywania Japonii przez Europę od początku lat sześćdziesiątych XIX wieku. Choć kraj ten znany był w Krakowie już od XVI wieku dzięki relacjom misjonarzy jezuitów lub sporadycznym wyprawom polskich podróżników⁶, materialne ślady jej kulturowej obecności gromadzone były dopiero przez nowo utworzone muzeum. Ten przypadkowy i zróżnicowany pod względem wartości zbiór pierwszych japońskich, który wyprzedził o blisko trzydzieści lat profesjonalnie gromadzoną kolekcję Feliksa Mangghi Jasieńskiego, stanowił wówczas dla krakowian jedynie wprowadzenie w modny świat kultury Japonii. Pierwsze okazy pochodziły zapewne z pobytu doktora Baranieckiego w Londynie oraz Wystawy Światowej w Paryżu w 1867 roku, kiedy Japonia po raz pierwszy się zaprezentowała⁷. Fakt ten spowodował wzmożone zainteresowanie jej sztuką i kulturą, co zainicjowało międzynarodową „gorączkę” japońizmu. Wcześniej pokazywano wyroby japońskie na wystawach światowych incydentalnie i pochodziły one wyłącznie z prywatnych kolekcji. W nasilają-

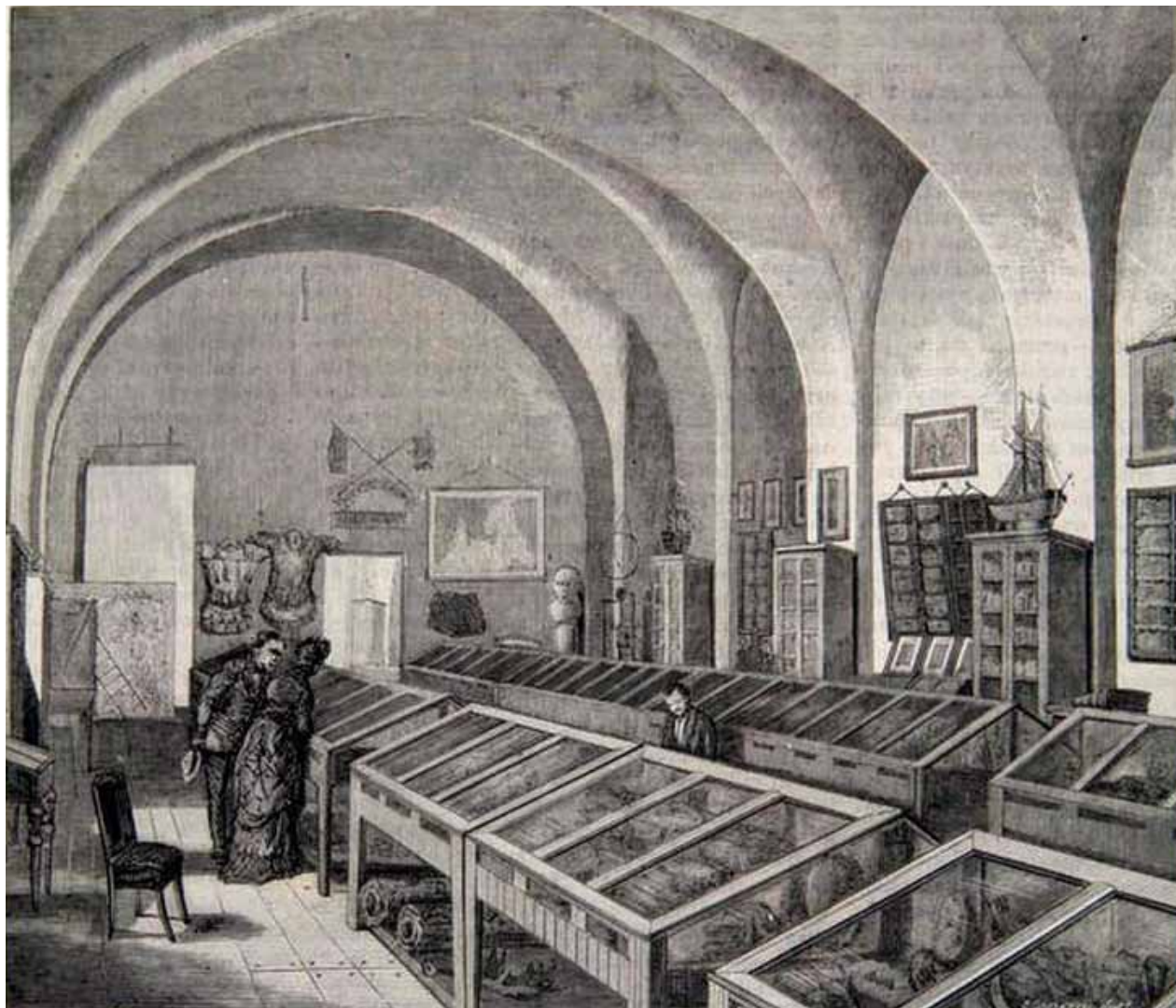
⁴ Alicja Kilińska, *O kolekcjach rzemiosła artystycznego w Muzeum Techniczno-Przemysłowym oraz Muzeum Narodowym w Krakowie do 1918*, „Muzeum Pamięci. Muzeum w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.)”, <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=3399>, dostęp: 20.06.2023.

⁵ Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie (dalej AMN), Muzeum Techniczno-Przemysłowe, Inwentarz Muzeum Przemysłowego 1907.

⁶ Janusz S. Nowak, *Kraków w spotkaniu z Japonią i jej kulturą na przełomie XIX i XX wieku. Udział prasy w recepcji sztuki i kultury japońskiej*, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria Nowa”, t. 3, 2010, s. 131–133.

⁷ www.worldfairs.info/expopavillondetails.php?expo_id=3&pavillon_id=3726, dostęp: 20.06.2023.

³ Zbigniew Beiersdorf, *Miejskie Muzeum Przemysłowe im. dra Adriana Baranieckiego*, „Rocznik Krakowski”, T. 57: 1991, s. 129–164.

2. Wnętrze Muzeum Techniczno-Przemysłowego przy klasztorze Franciszkanów. Drzeworyt Edwarda Gorazdowskiego, około 1870-1880. Zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie. http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=3399#_edn1, dostęp: 23.06.2023

cym się ruchu fascynacji kulturą Dalekiego Wschodu niepoślednią rolę odegrały kolejne wystawy powszechne, których założeniem było prezentowanie dorobku Japonii w sposób wręcz encyklopedyczny, w podziale na dziedziny: artystyczną, rolniczą i intelektualną. Do tego czasu japońska kultura była dostępna tylko wąskiemu gronu wyrafinowanych kolekcjonerów, marszandów, artystów i amatorów. Istotną rolę w jej upowszechnianiu odegrali także literaci: bracia Edmond i Jules de Goncourt⁸, Charles Baudelaire, Émile Zola⁹.

⁸ Edmond de Goncourt, Jules de Goncourt, *Dziennik*, wybór i przekład Joanna Guze, Warszawa 1988.

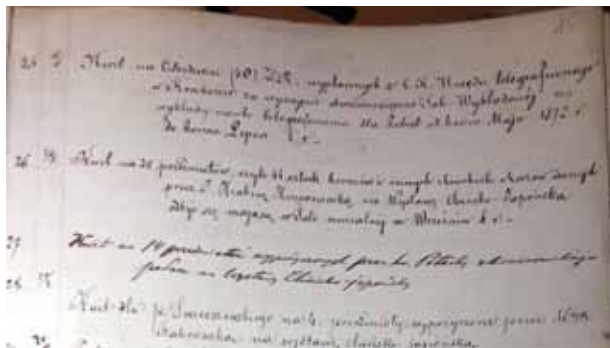
⁹ Pamela A. Genova, *Writing Japonisme. Aesthetic translation in nineteenth-century french prose*, Northwestern University Press 2016; Aneta Pawłowska, Julia Niewiarowska-Kulesza, *Japonizm w sztuce modernizmu. Obrazy przepływającego świata*, Łódź 2016.

Pierwsze dary japońskich „osobliwości” dla krakowskiego muzeum, przypadające na początek lat siedemdziesiątych, prezentowały się jeszcze nader skromnie. Wymieniane są papierosy od znanego architekta Tomasza Prylińskiego, tytoń z Jokohamy oraz wachlarz ofiarowany przez krakowianina, kapitana marynarki Artura Müldnera. Dopiero w 1872 roku sztuka Japonii i Chin zaakcentowała bardziej znacząco swoją obecność w krakowskim życiu kulturalnym. Stało się to możliwe dzięki zorganizowaniu przez muzeum czasowej „Wystawy przedmiotów chińskich i japońskich” ze zbiorów prywatnych. Dochód z niej przeznaczono na wsparcie kursów dla kobiet na wydziałach: historyczno-literackim, przyrodniczym, artystycznym i gospodarczym oraz handlowym dla mężczyzn. Akces wypożyczenia cennych eksponatów na wystawę zgłosiły znane krakowskie rodziny arystokratów, naukowców, malarzy

i patrycjatu oraz instytucje naukowe. Elita o zainteresowaniach kolekcjonerskich, złożona z osób podróżujących po europejskich stolicach, uwrażliwionych na oryginalność orientu i chłonnych nowości, miała okazję podzielić się swoimi cennymi okazami (il. 3). Wśród wypożyczających znaleźli się: hr. Zofia z Branickich Potocka z Krzeszowic, hr. Helena Hussarzewska, hr. Jadwiga Wodzicka, hr. Piotr Stanisław Moszyński, hr. Jan Stanisław Mieroszewski, hr. Ludwik Michałowski, hr. Andrzej Deskur, Tadeusz Oksza Orzechowski, malarze – Stanisław Chlebowski, Jan Matejko, Juliusz Kossak, rodziny Pollerów, Estreicherów, Kremerów, Kirchmajerów, Sawiczewskich, a także Biblioteka Jagiellońska, Towarzystwo Naukowe Krakowskie oraz gabinety zoologiczny i mineralogiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Trwająca od 15 września do końca listopada wystawa miała charakter otwarty. Organizatorzy zachęcali także innych właścicieli do przynoszenia swoich obiektów oraz oferowali pośrednictwo przy ewentualnej sprzedaży¹⁰.

Skąpe relacje prasowe dają ograniczony obraz tej pierwszej wystawy sztuki Dalekiego Wschodu w Krakowie, która miała przybliżyć krakowianom wyobrażenie o wyrobach, sztuce i obyczajach mało znanej i odległej kultury. Wspomniano, że ekspozycja wytrzymuje porównanie z muzealnymi zbiorami za granicą – przywołano, z dozą przesady, przykład Pałacu Japońskiego w Dreźnie z XVIII wieku¹¹. Z każdego działu przedstawiono po kilka cennych przykładów. Eksponowano ceramikę, wyroby z laki, brązu, drewna, rzeźby z kości, malowidła, przedmioty codziennego użytku – parasolki, parawan, próbki pisma¹². Brak katalogu nie pozwala niestety na jednoznaczne wyodrębnienie wyrobów chińskich i japońskich. Mimo uznania za interesującą, wystawa nie cieszyła się zbyt wysoką frekwencją¹³. Nad-

3. Adnotacje o wypożyczeniach na Wystawę Chińsko-Japońską w 1872. „Księga ekspedycji korespondencji w sprawach ogólnych 1868–1885”, ANK, sygn. MPA 13, s. 15

mieniono, że odwiedzali ją przejeżdżający przez Kraków kuracjusze z uzdrowisk, m.in. Krynicy, a uczniowie i pensjonariusze mieli zapewnioną bonifikatę na wstęp. Po tygodniu trwania wystawy prasa odnotowała dostarczenie kolejnych eksponatów. Na apel organizatorów odpowiedzieli inni posiadacze okazów orientalnych – hr. Piotr Stanisław Moszyński (bogate szaty chińskie), hr. Jan Stanisław Mieroszyński, panie: Eugenia z Laryszów Januszkiewiczowa, Stanisława Łepkowska, Urszula Kicińska, Leonowa Bochenkowa¹⁴. Spośród japońskich eksponatów wyróżniał się porcelanowy półmisek należący do profesora hr. Stanisława Tarnowskiego. Przybyły też mniejsze przedmioty od hr. Bnińskich¹⁵ zakupione w Irkucku i Majmaczen-gu¹⁶. Przypuszczać można, że w zestawie przeważały jednak obiekty chińskie, w które wyposażano domowe wnętrza na fali mody „chinoiserie” trwającej już od poprzedniego stulecia¹⁷. Dopełnieniem wystawy był cykl pięciu wykładów profesora Władysława Łuszczkiewicza „O sztuce u Chińczyków i Japończyków” wygłoszonych w listopadzie tegoż roku przy obiektach¹⁸.

Władysław Łuszczkiewicz, wybitny autorytet w dziedzinie sztuki, malarz, historyk sztuki, wytrawny pedagog, muzeolog, dyrektor Szkoły Sztuk Pięknych, współpracował z Muzeum Techniczno-Przemysłowym Baranieckiego od jego założenia w 1868

¹⁰ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas”, 1872, nr 211, s. 2.

¹¹ Okazały barokowy pałac w Dreźnie od 1727 roku przebudowany na zlecenie elektora Fryderyka Augusta (króla Polski Augusta II Mocnego) w stylizacji form japońskich, z przeznaczeniem na galerię cennej kolekcji porcelany głównie chińskiej i japońskiej. Zbiory te nie zostały wyekspozowane, ale forma i funkcja budynku stały się symbolicznym odniesieniem zainteresowania kulturą Orientu w XVIII i XIX wieku.

¹² Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Muzeum Przemysłu Artystycznego (dalej: MPA), Księga ekspedycji korespondencji w sprawach ogólnych 1868–1951, sygn. MPA 13.

¹³ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas”, 1872, nr 214, s. 2.

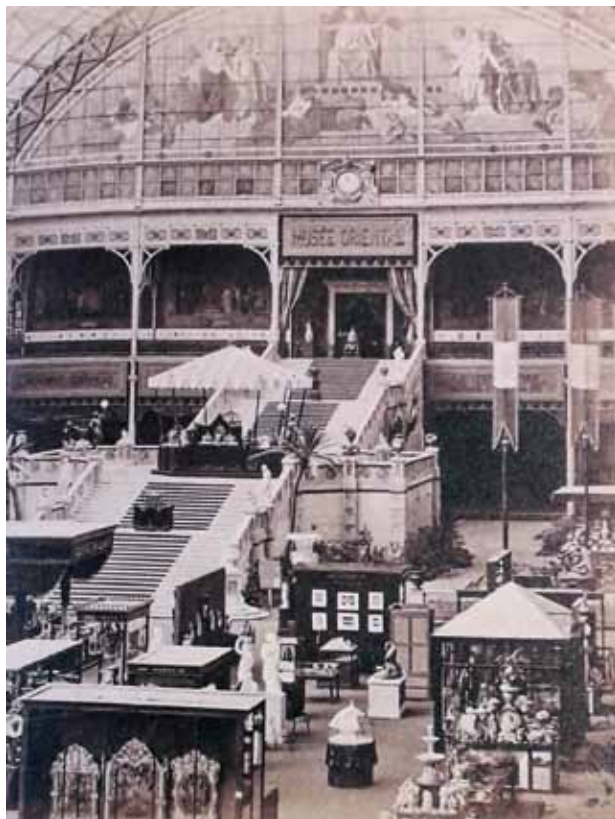
¹⁴ Ibidem, 1872, nr 217, s. 2.

¹⁵ Ibidem, 1872, nr 223, s. 2.

¹⁶ Dzielnicą targową miasta handlowego Kiachta w rosyjskiej Buriacji, przy granicy z Mandżurią (obecnie Mongolia), u południowego krańca Syberii, na szlaku handlowym z Chinami i Japonią.

¹⁷ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas”, 1872, nr 227, s. 2; Ibidem, 1872, nr 229, s. 2.

¹⁸ Ibidem, 1872, nr 261, s. 2; Ibidem, 1872, nr 263, s. 2; Ibidem, 1872, nr 267, s. 2; Ibidem, 1872, nr 273, s. 2.

4. Ekspozycja „Musée Oriental” w Palais de l’Industrie w Paryżu 1869. Fotografia, Biblioteka Musée des Arts décoratifs, Album Maciet 309.2 <https://madparis.fr/a-la-decouverte-de-l-orient-l-universalite-des-collections#&gid=1&pid=3>, dostęp: 20. 06. 2023

do roku 1890, prowadził tu wykłady i nauczał sztuki na Wyższych Kursach dla kobiet w tzw. Baraneum¹⁹. Od młodości bywały w Paryżu i Wiedniu, zapewne dobrze orientował się w fascynacji Japonią, która ogarnęła Zachód. Po sukcesie na Wystawie Światowej w Paryżu w 1867 roku sztuka japońska, obok chińskiej, eksponowana była na wystawie czasowej „Musée Oriental” zorganizowanej w roku 1869 przez l’Union centrale des beaux-arts appliqués à l’industrie. W Palais de l’Industrie zaprezentowano wtedy trzy tysiące obiektów (il. 4). Wystawie towarzyszyły dwa katalogi²⁰ i album fotograficzny wybranych eksponatów. Obiekty japońskie wysokiej klasy zgromadzone w trzech salach pochodziły od wytrawnych pierwszych „japonistów” – kolekcjonerów, marszandów, artystów, podróżników i polityków, m.in. Paula Gasnault’a, Philippe’a Burty’ego,

Edmonda Taigny’ego²¹. W tajniki kultury japońskiej wprowadzał w muzeum swoimi wykładami znawca tematu Ernest Chesneau (1833–1890), historyk i krytyk sztuki, autor publikacji o sztuce japońskiej²². Podobną rolę podczas trwania wystawy krakowskiej miały pełnić wykłady profesora Łuszczkiewicza.

Od tego wydarzenia muzeum zaczęło wzbogacać się o nowe pojedyncze obiekty, głównie drogą przekazów. Do wzmożenia zainteresowania Japonią w granicach cesarstwa austro-węgierskiego przyczynił się spektakularny sukces kolejnej wystawy powszechnej w Wiedniu w 1873 roku²³. Japonia fetowana była na niej z wielkimi honorami, zdobywając dwieście nagród i pięć Grand Prix. W oprawie elementów tradycyjnej architektury zaprezentowała swe osiągnięcia we wszystkich dziedzinach przemysłu i rzemiosłnictwa. Atrakcji dodawali japońscy rzemieślnicy wykonujący swe wyroby na miejscu oraz stoiska oferujące duży wybór towarów. Wystawa dała więc silny impuls dla ożywienia wymiany handlowej, naukowej, a także zainicjowania kolekcji sztuki Dalekiego Wschodu w wiedeńskim Österreichisches Museum für angewandte Kunst.

Lata siedemdziesiąte XIX wieku przyniosły Europie istne japońskie szaleństwo w postaci indywidualnej i powszechnej mody na japonika, a także częste wizyty Japonczyków na zachodzie Europy. Coraz lepszą znajomość Japonii dawały podróże, które owocowały nie tylko publikowanymi relacjami, pozyskiwaniem dzieł do kolekcji, lecz także powstaniem nowej kategorii kolekcjonerów i znawców oraz zakładaniem antykwariatów specjalizujących się w handlu sztuką dalekowschodnią, głównie w Paryżu²⁴. Przy czym większość z najwybitniejszych europejskich znawców Japonii nigdy nie odwiedziła tego kraju.

W latach 1870–1887 „Księga eksponatów przekazanych do Muzeum Techniczno-Przemysłowego” w Krakowie odnotowuje trzydzieścioro darczyńców

¹⁹ Maria Rzepińska, Władysław Łuszczkiewicz, *malarz i pedagog*, Kraków 1983.

²⁰ Union centrale des beaux-arts appliqués à l’industrie, *Exposition de 1869. Catalogue du Musée oriental*, Paris 1869; *Exposition des beaux-arts appliqués à l’industrie. Guide du visiteur au Musée Oriental*, Paris, 1869.

²¹ Audray Gay-Mazuel, *L’art japonais au Musée des Arts décoratifs. La politique d’expositions et d’acquisitions de 1865 à 2018*, w: *Japon, Japonismes 1867–2018. Objects inspirés*, ed. Béatrice Quette, catalogue Paris Musée des Arts décoratifs 15 novembre 2018 – 3 mars 2019, s. 13.

²² Ernest Chesneau, *Peinture, sculpture. Les Nations rivales dans l’art... L’art japonais. De l’Influence des expositions internationales sur l’avenir de l’art*, Paris 1868.

²³ Herbert Fux, *Japan auf der Weltausstellung in Wien 1873*, katalog Österreichisches Museum für angewandte Kunst, Wien 1973.

²⁴ Brigitte Koyama-Richard, *Le Japon à Paris. Japonais et japonisants de l’ère Meiji aux années 1930*, Paris 2018.

japoników, którzy przekazali ponad sześćdziesiąt różnych obiektów²⁵. Przeważały drobne przedmioty użytkowe: ceramika (il. 5), laka, utensylia fajczarskie, przybory toaletowe, elementy ubioru (obuwie, wachlarze) (il. 6, 7), wyroby z papieru. Bezpośrednio z Wystawy 1873 roku w Wiedniu pochodziło dziewięć różnokolorowych „cerat” (zapewne tkanin) od fabrykanta tkanin z Bielska, Johanna Bartelmusa. Niewielką zaledwie część stanowiły wyroby dekoracyjne w postaci tapet z papieru, *kakemono*²⁶, drzeworytów. Wśród ofiarodawców wymieniani są m.in.: Zofia i Stanisława Makowieckie, Tadeusz Oksza Orzechowski, hr. Włodzimierz Dzieduszycki, hr. Jadwiga Tarnowska, hr. Ludwik Michałowski, Andrew Thomson Biernacki (dyrektor kolei w Indiach Wschodnich). Kilkakrotnie występuje też wspomniany kapitan marynarki krakowianin Artur Müldner, który sukcesywnie przekazywał do muzeum okazy zebrane podczas dalekomorskich rejsów, m.in. japońską fajkę *kiseru*²⁷ (il. 8). Z utensyliów tytoniowych przybyły ponadto: papierosy w czternastu gatunkach (od Bolesława Matuszewskiego), tytoń, kapciuchy na tytoń i cygara (od prof. Jana Michała Rozwadowskiego, Andrew Thomsona Biernackiego) i dwie fajeczki *kiseru* (od Heleny Rozwadowskiej).

Kolejną cezurę w powiększeniu japońskiego zbioru w krakowskim muzeum stanowiła Wystawa Światowa w Paryżu w 1878 roku, na której Japonia ponownie odniosła bezprecedensowy triumf. Była reprezentowana we wszystkich działach sztuk pięknych i dekoracyjnych. W pałacu Trocadéro zaprezentowano dawne cymelia ze zbiorów cesarzy Japonii i europejskich koneserów, natomiast w pawilonie na Champ-de-Mars współczesne wyroby przeznaczone do sprzedaży. Pokazano malarstwo i rysunek, nieobecna jeszcze na wystawie była grafika. Japończycy zostali rozpoznani jako twórcy bardziej oryginalni niż Chińczycy, a ich kraj okrzyknięto „Atenami Dalekiego Wschodu”. Wystawie towarzyszyła dwutomowa publikacja naukowa. Sztuce japońskiej poświęcono w niej trzy rozdziały autorstwa wyrafinowanych znawców i kolekcjonerów. Ceramikę scharakteryzował Paul Gasnault, lakę

5. Czarka japońska porcelanowa w łyku bambusowym, w. XIX. Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK VI-7181 a i b, Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

Charles Ephrussi, brązy Louis Edmond Duranty²⁸. O zjawisku wpływu kultury japońskiej na współczesną sztukę i przemysł we Francji wypowiedział się

²⁵ ANK, MPA, Księga eksponatów przekazanych do Muzeum jako dary 1870–1887, sygn. MPA 173.

²⁶ Obraz japoński malowany na jedwabiu lub papierze w formie zwoju do zawieszania.

²⁷ Monika Paś, Małgorzata Martini, *Ars Fumida. Przybory do palenia tytoniu w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, red. Joanna Popielska-Michalczyk, przewodnik po wystawie Muzeum Narodowego w Krakowie, Kraków 2005, s. 154–157, 181.

²⁸ *L'Art Ancien à l'Exposition de 1878*, ed. Louis Gonse, „Gazette des Beaux-Arts”, Paris 1879. Charles Ephrussi, znany paryski kolekcjoner netsuke (miniaturowych finezyjnych rzeźb zawieszanych przy woreczkach kimono), malarstwa impresjonistów oraz wydawca „Gazette des Beaux-Arts” to bohater współczesnej powieści autorstwa jego potomka Edmunda de Waal, *Zając o bursztynowych oczach. Historia wielkiej rodziny w małym przedmiocie*, Wołowiec 2014.

6. Wachlarz płaski typu *uchiwa* z motywem Hotei, bóstwa szczęścia. Drzeworyt barwny, około 1850. Muzeum Narodowe w Krakowie, dawny nr inw. Muzeum Techniczno-Przemysłowego 8840 VIII-408a. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

7. Wachlarz płaski typu *uchiwa* z motywem chryzantem. Drzeworyt barwny, około 1850. Muzeum Narodowe w Krakowie, dawny nr inw. Muzeum Techniczno-Przemysłowego 8840 VIII-408c. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

wspomniany Ernest Chesneau²⁹. Japonizm ogarniał coraz szersze kręgi zainteresowanych, ale równocześnie upowszechnienie mody sprzyjało standaryzacji,

²⁹ Ernest Chesneau, *Le Japon à Paris*, w: *L'Art Ancien*, op.cit., s. 455–488.

8. Fajka *kiseru*, 2. poł. XIX w., dar Benedykta Dybowskiiego przed 1883. Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK Ew. VI-825

9. Aplika z brązu na mebel o motywie nietoperza, dar hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego, 1878. Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK VI-7899/1-3. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

obniżeniu jakości produktów, często dostosowywanych do gustu i wymagań europejskich klientów.

Nic dziwnego, że sukces wystawy odbił się szerokim echem w całej Europie i dotarł również do Krakowa. Na łamach dziennika „Czas” ukazał się cykl felietonów, w których dokonano przeglądu poszczególnych pawilonów. W opisie pawilonu japońskiego na Champ-de-Mars zwracano uwagę na finezyjność wyrobów, niesłychane powodzenie, sukces komercyjny, ale też ubolewano nad europeizowaniem wyrobów i samych Japończyków. Ogromny popyt na towary japońskie powodował oczywiście gwałtowny wzrost cen³⁰.

Mimo to w zbiorach Muzeum Techniczno-Przemysłowego znalazło się sporo przedmiotów z tej wy-

³⁰ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas”, 1872, nr 227, s. 2; *Ibidem*, 1872, nr 255, s. 2.

10. Fragment tkaniny jedwabnej, w. XVII, zakup od Roberta Forrera 1894. Muzeum Narodowe w Krakowie MNK XIX – 6196. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

stawy. Należą do nich ofiarowane przez lwowskiego kolekcjonera hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego ozdoby (apliki) do mebli z brązu z motywami żurawia, motyla i nietoperza (il. 9). Inną grupę stanowią nabytki ceramiczne w ilości ponad trzydziestu sztuk. Są to wyroby gliniane w postaci figurek zwierząt, ludzi, modeli architektonicznych oraz czajniczki na herbatę. Oprócz tego przybyły wówczas z Paryża naczynia porcelanowe: filiżanki, talerzyki, misy, czarki, flakoniki i inne³¹.

Założone rok później, w 1879, Muzeum Narodowe w Krakowie pozyskało pierwsze dzieła sztuki japońskiej dopiero w roku 1892 (dwa wazony z brązu), a kolejne – większe, wysokiej klasy donacje wzbogaciły zbiory na początku XX wieku dzięki darom przybyłym z zagranicy: Władysława Kościel-

³¹ AMN, Muzeum Techniczno-Przemysłowe, Inwentarz Muzeum Przemysłowego 1907: 4. X. E, F.

11. Fragment tkaniny brokatowej, w. XVIII, zakup od Roberta Forrera 1894. Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK XIX – 6205. Pracownia Fotograficzna Muzeum Narodowego w Krakowie

skiego (Sefera Paszy) w 1902 roku oraz Edwarda Goldsteina w 1909 roku³².

Tymczasem do zbiorów Muzeum Techniczno-Przemysłowego nadal trafiały różnego typu przedmioty użytkowe i rzemiosła artystycznego, między innymi w 1886 roku kilka sztuk z przekazu podróżnika i badacza Kameczatki Benedykta Dybowskiego³³. W 1892 roku zakupiono od Karola Hiersemanna dwa albumy z próbkami tkanin japońskich: brokatów, perkalików³⁴, w 1895 polichromowaną, zdobioną emalią i złożoną ceramikę Satsuma. W 1894 nabyto od znanego szwajcarskiego kolekcjonera Roberta Forrera (1866–1947) mieszkającego w Strasburgu³⁵ ponad trzydzieści cennych fragmentów tkanin jedwabnych i brokatowych z okresu od XIV do XIX wieku (il. 10, 11). Na początku XX wieku kolekcja liczyła dwieście japońskich obiektów.

Zasługi i rola nieistniejącego dziś Muzeum Techniczno-Przemysłowego są nie do przecenienia na

³² Zofia Alberowa, *O kolekcji i kolekcjonerach*, w: *Sztuka japońska w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 1994, s. 9.

³³ ANK, MPA, Sprawozdania Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie od chwili powstania instytucji, a szczególnie w ciągu 1886, sygn. MPA 4, 33, s. 44–45.

³⁴ ANK, MPA, Wykaz przedmiotów nabytych do zbiorów w 1892, sygn. MPA 4, s. 87.

³⁵ AMN, Inwentarz Muzeum Przemysłowego 1907: 4.IV.J.

wielu polach kolekcjonerstwa i sztuki stosowanej w Polsce. W 1950 roku decyzją władz komunistycznych muzeum, po osiemdziesięciu latach działalności, zostało zlikwidowane, a jego cenne zbiory rozproszone po różnych krakowskich muzeach³⁶. Japonika trafiły do Muzeum Narodowego, gdzie stanowią zaledwie niewielką część wielkiej i cennej

kolekcji, w przeważającej części przekazanej przez Feliksa Mangghę Jasieńskiego.

Warto jednak przypomnieć, że Muzeum Techniczno-Przemysłowe pełniło na gruncie krakowskim pionierską rolę w przyswajaniu kultury japońskiej w różnych fazach jej przenikania do Europy w 2. połowie XIX wieku.

³⁶ Piotr Hapanowicz, *Działalność Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie i jego likwidacja w latach 1949–1950*, „Zarządzanie w Kulturze”, T. 8: 2007, s. 43–

62; idem, *Likwidacja Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie (dawnego Muzeum Techniczno-Przemysłowego) w latach 1949–1950*, „Rocznik Krakowski”, T. 79: 2013, s. 169–179.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Muzeum Przemysłu Artystycznego (MPA):
- Księga ekspedycji korespondencji w sprawach ogólnych 1868–1951, sygn. MPA 13;
 - Księga eksponatów przekazanych do Muzeum jako dary 1870–1887, sygn. MPA 173;
 - Sprawozdania Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie od chwili powstania instytucji a szczególnie w ciągu 1886, sygn. MPA 4, 33, s. 44–45;
 - Wykaz przedmiotów nabytych do zbiorów w 1892, sygn. MPA 4, s. 87.

- Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie (AMN), Muzeum Techniczno-Przemysłowe:
- Inwentarz Muzeum Przemysłowego 1907: sygn. 4. X. E. F, sygn. 4. IV. J.

Opracowania

- Alberowa Zofia, *O kolekcji i kolekcjonerach*, w: *Sztuka japońska w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 1994.
- L'Art Ancien à l'Exposition de 1878, ed. Louis Gonse, „Gazette des Beaux-Arts”, Paris 1879.
- Beiersdorf Zbigniew, *Miejskie Muzeum Przemysłowe im. dr Adriana Baranieckiego*, „Rocznik Krakowski”, T. 57: 1991, s. 129–164.
- Chesneau Ernest, *Le Japon à Paris*, w: *L'Art Ancien à l'Exposition de 1878*, ed. Louis Gonse, Paris 1879.
- , *Peinture, sculpture. Les Nations rivales dans l'art... L'art japonais. De l'Influence des expositions internationales sur l'avenir de l'art*, Paris 1868.
- „Czas”, 1872, nr 211, 214, 217, 223, 227, 229, 255, 261, 263, 267, 273.
- Exposition des beaux-arts appliqués à l'industrie. Guide du visiteur au Musée Oriental*, Paris, 1869.
- Fux Herbert, *Japan auf der Weltausstellung in Wien 1873*, katalog Österreichisches Museum für angewandte Kunst, Wien 1973.
- Gay-Mazuel Audray, *L'art japonais au Musée des Arts décoratifs. La politique d'expositions et d'acquisitions de 1865 à 2018*, w: *Japon, Japonismes 1867–2018. Objects inspirés*, ed. Béatrice Quette, catalogue Paris

Musée des Arts décoratifs 15 novembre 2018 – 3 mars 2019.

Genova Pamela A., *Writing Japonisme. Aesthetic translation in nineteenth-century french prose*, Northwestern University Press 2016.

Goncourt de Edmond, Goncourt de Jules, *Dziennik*, wybór i przekład Joanna Guze, Warszawa 1988.

Hapanowicz Piotr, *Działalność Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie i jego likwidacja w latach 1949–1950*, „Zarządzanie w Kulturze”, T. 8: 2007.

—, *Likwidacja Muzeum Przemysłu Artystycznego w Krakowie (dawnego Muzeum Techniczno-Przemysłowego) w latach 1949–1950*, *Rocznik Krakowski*, T. 79: 2013, s. 169–179.

— *Adrian Baraniecki – prekursor polskiego muzealnictwa przemysłowego*, „Muzealnictwo”, T. 57: 2016.

Koyama-Richard Brigitte, *Le Japon à Paris. Japonais et japonisants de l'ère Meiji aux années 1930*, Paris 2018.

Nowak Janusz S., *Kraków w spotkaniu z Japonią i jej kulturą na przełomie XIX i XX wieku. Udział prasy w recepcji sztuki i kultury japońskiej*, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria Nowa”, T. 3: 2010.

Paś Monika, Martini Małgorzata, *Ars Fumida. Przybory do palenia tytoniu w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, red. Joanna Popielska-Michalczyk, przewodnik po wystawie Muzeum Narodowego w Krakowie, Kraków 2005, s. 154–157, 181.

Pawłowska Aneta, Niewiarowska-Kulesza Julia, *Japonizm w sztuce modernizmu. Obrazy przepływającego świata*, Łódź 2016.

Rzepińska Maria, *Władysław Łuszczkiewicz, malarz i pedagog*, Kraków 1983.

Union centrale des beaux-arts appliqués à l'industrie, *Exposition de 1869. Catalogue du Musée oriental*, Paris 1869.

Waal de Edmund, *Zając o bursztynowych oczach. Historia wielkiej rodziny w małym przedmiocie*, Wołowiec 2014.

Źródła internetowe

<https://madparis.fr/a-la-decouverte-de-l-orient-l-universalite-des-collections>, dostęp: 20.06.2023.

Kilijańska Alicja, *O kolekcjach rzemiosła artystycznego w Muzeum Techniczno-Przemysłowym oraz Muzeum Narodowym w Krakowie do 1918*, „Muzeum Pamięci. Muzeum w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.)”, <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=3399>, dostęp: 20.06.2023.

www.worldfairs.info/expopavillondetails.php?expo_id=3&pavillon_id=3726, dostęp: 20.06.2023.

Małgorzata Reinhard-Chlanda – doktor, historyk sztuki, wykładowczyni w ASP, badaczka sztuki XIX i XX wieku. Autorka opracowań dotyczących zabytków Krakowa, sztuki witrażowej, twórczości polskich artystów za granicą, edukacji artystycznej. Uczestniczyła w pracach Katalogu Zabytków Krakowa IS PAN. Opublikowała szereg artykułów i dwie książki poświęcone budowlom sakralnym Kleparza.

THE COLLECTION OF THE FIRST JAPANESE ARTEFACTS IN KRAKÓW. ABOUT AN UNKNOWN EXHIBITION AT THE TECHNICAL AND INDUSTRIAL MUSEUM 1872

The growing wave of interest in Japanese art in Europe in the second half of the 19th century swept over Kraków as either. An early manifestation of this phenomenon was the organisation by Dr Adrian Baraniecki of a Sino-Japanese exhibition at the Technical and Industrial Museum in 1872. This event has not yet been recorded in the history of Kraków's Japanism. The exhibits were borrowed from Kraków aristocrats, academics, painters and wealthy townspeople, as well as academic institutions. The exhibition was accompanied by a series of lectures by Professor Władysław Łuszczkiewicz introducing the characteristic features of the two cultures. Since the foundation of the Technical and Industrial Museum in 1868, Japanese artefacts found a permanent place in the museum's extensive and diverse collection. It was continuously enriched through purchases and donations made by travellers, emigrants and collectors of artefacts purchased

from dealers in oriental objects in European capitals or at world exhibitions. The successive general exhibitions, presenting and inspired by original works, played an indispensable role in spreading the fascination with Japan. The assemblage of Japanese artefacts at the Technical and Industrial Museum, somewhat haphazard, of uneven value and consisting mostly of utilitarian objects, preceded the professionally established collection of Feliks Manggha Jasieński and artefacts collected since 1892 by the National Museum by nearly 30 years. For Cracovians, the collection of the Technical and Industrial Museum at the time was the first introduction to the fashionable world of an unknown culture and the beginning of the growing importance of collecting Japanese artefacts. After the museum was dissolved in 1950, the items were transferred to the National Museum, where they constitute only a small part of the rich and valuable collection.